

Útmutató

az interkulturális
pedagógiai program
iskolai bevezetéséhez
és alkalmazásához

Előszó

A mai gyerekeknek már természetes, ami nekünk felnőtteknek szinte hihetetlen volt: kinyílt a világ, szabadon utazhatunk. Egyre több honfitársunk kel útra, hogy idegen országokban tanuljon, munkát vállaljon, szerencsét próbáljon. Uniós tagságunkkal ezek a lehetőségek még tovább bővültek.

E mellett városainktól távoli falvakban is egyre többször hallani idegen szót. Ma már nem ritka az olyan iskola, ahol egy-egy osztályban együtt tanul a külföldi, menekült tanuló az itthoniakkal és ez éppoly természetes egy befogadó iskola számára, mint együtt nevelni például egy mozgásában korlátozott, egy etnikai kisebbséghez tartozó, egy hátrányos helyzetű gyereket többségi társaival. Ugyanígy történik ez más fejlett európai országokban és sok-sok tengeren túli sikeres iskolarendszerben is.

Kétségtelen tény, hogy a külföldi állampolgár tanulók megjelenése az egyes óvodákban, iskolákban, tanulócsoportokban új kihívások, feladatok, nehézségek elé állítja a pedagógusokat. Gondoljunk csak a nyelvi nehézségekre, a különböző kulturális, szociális háttér következtében előálló szokatlan nevelési helyzetekre, váratlan fordulatokra, a szörnyű háborús élmények feldolgozására, amelyekre nem lehet felkészülni, illetve, amelyek megoldására a pedagógusképzés folyamatában sem kaptak iránymutatást az óvodapedagógusok, tanítók, tanárok.

2004-ben jelentette meg az Oktatási Minisztérium a külföldi állampolgár gyermekek, tanulók nevelésével oktatásával foglalkozó irányelveit, pedagógiai programját. Ez az interkulturális pedagógiai program képezi a feltételét annak a közoktatási célú kiegészítő normatív támogatásnak is, amelyet azok az intézmények vehetnek igénybe, akik ennek a programnak a szellemében foglalkoznak a migráns gyermekekkel, tanulókkal az óvodákban, iskolákban.

Ezzel az útmutatóval segítséget kívánunk nyújtani mindazoknak az intézményvezetőknek, pedagógus kollégáknak, akik migráns gyerekekkel, tanulókkal foglalkoznak, hogy munkájukat eredményesen, mindenki számára élménytadóan tudják végezni.

Dr. Magyar Bálint

Kiadja az Oktatási Minisztérium,

Oktatási
Minisztérium

Nyomdai előkészítés: ECS print Kft,
Nyomdai kivitelezés: Eurotronik Rt., 2005

Tartalomjegyzék

Migráns tanulók a magyar közoktatásban	7	A külföldi tanulók anyanyelvének és kultúrájának tanítása	19
1. Honnan érkeznek és milyen anyanyelvűek a Magyarországon iskolába járó nem magyar állampolgár tanulók?	7	25. Milyen keretben oktassa az iskola a külföldi tanuló anyanyelvét?	19
2. Milyen iskolafokon és -típusban tanultak, mely régiók iránt érdeklődtek a tanulók leginkább a 2003/2004. tanévi statisztikák szerint?	8	26. Mi történik akkor, ha az iskola nem tudja a tanuló anyanyelvét tanítani?	20
3. Milyen jogcímenek tartózkodhatnak külföldi állampolgárok a Magyar Köztársaság területén?	8	27. Mit jelent a kultúra tanulása a külföldi tanuló esetében?	20
Az interkulturális pedagógiai program bevezetésének oka, jogi alapja és célja	10	Magyarország-ismeret és magyar mint idegen nyelv oktatása	20
4. Milyen okok játszottak szerepet abban, hogy az Oktatási Minisztérium irányelv kiadásáról döntött?	10	28. Mit jelent az, hogy „Magyarország-ismeret” tanítása?	20
5. Mi az interkulturális pedagógiai program bevezetésének jogszabályi alapja?	11	29. Melyek a magyar mint idegen nyelv tanításának előírásai az interkulturális programban?	21
6. Mi az irányelv kiadásának célja?	11	Beilleszkedés, befogadás, a tanulás segítése	21
Az interkulturális program és a migráns tanulók nevelése közötti kapcsolat	12	30. Melyek a leggyakrabban előforduló nevelési problémák?	12
7. Milyen nevelést-oktatást kapnak a migráns tanulók a magyar közoktatásban?	12	31. Milyen nehézségekkel kell számolnia a külföldieket tanító szaktanároknak?	22
8. Hol alkalmazható az interkulturális program, kikre és hogyan terjed ki jogszabályi hatálya?	12	Nevelési, oktatási módszerek, a gyermek, tanuló segítése	23
9. Vannak-e külön szempontok, szabályok a menekültek esetében?	12	32. Melyek a migráns tanulókkal kapcsolatos sajátos nevelési-oktatási módszerek, szervezési módok?	24
Az interkulturális program az óvodában, iskolában	13	33. Mire kell különösen figyelni, ha külföldi tanulóink vannak?	24
10. Melyek az irányelv óvodákra vonatkozó sajátosságai?	13	Személyi és tárgyi feltételek: tankönyvek, taneszközök	26
11. Melyek az irányelv iskolákra vonatkozó közös ajánlásai?	13	34. Van-e iskolai kötelezettség a személyi és tárgyi feltételek kialakításakor?	26
Az interkulturális program bevezetése az iskola pedagógiai programjába	14	35. Mire kell tekintettel lenni a program bevezetésekor?	26
12. Az irányelv bevezetése esetén módosítani kell-e az iskola pedagógiai programját?	14	Jogszabályok, finanszírozás	27
13. Kell-e szakértői véleményt csatolni?	14	36. Melyek a migráns tanulókat érintő legfontosabb jogszabályok?	27
14. Lehet-e az irányelvből csak bizonyos részeket, ötleteket adaptálni?	14	37. Milyen költségvetési támogatás vehető igénybe az interkulturális program bevezetésekor és működtetésekor?	29
15. Mi legyen a program időtartama? Hogyan lehet tartósan működtetni?	14	Jó tanácsok, hasznos megoldások, ötletek	30
16. Hány külföldi tanuló esetén javasolt az interkulturális program bevezetése?	15	Pedagógiai-szakmai szolgáltatók, segítő civil szervezetek és feladataik	31
Az interkulturális program tartalma és eszközei	15	Migráns tanulók neveléséhez-oktatásához kapcsolódó legfontosabb elektronikus elérhetőségek, az útmutató aktualizálása	33
17. Milyen kulturális tartalmakat kell megjeleníteni a programban?	15	Az Útmutató keretében használt fogalmak meghatározása	34
18. Vannak kiemelt területek?	15	Az Útmutatóban szereplő képek és ábrák listája	35
19. Kell-e változtatni az iskolaszervezetben, a tanári együttműködésben?	16	Az oktatási miniszter közleménye	36
A külföldi tanulók felvétele az iskolába, értékelés, bizonyítvány, vizsga	16		
20. Milyen adminisztratív feltétele van egy külföldi állampolgár tanuló óvodai, iskolai felvételének?	17		
21. Milyen pedagógiai-pszichológiai szempontokat ajánlatos mérlegelni?	17		
22. Mi alapján állapítsa meg a szaktanár az érdemjegyet, osztályzatot év közben és év végén?	18		
23. Mi a teendő, ha a tanuló tanév közben érkezik, vagy ha nem tud elég jól magyarul?	18		
24. Mikor kaphat bizonyítványt, tehet vizsgát?	19		

Migráns tanulók a magyar közoktatásban

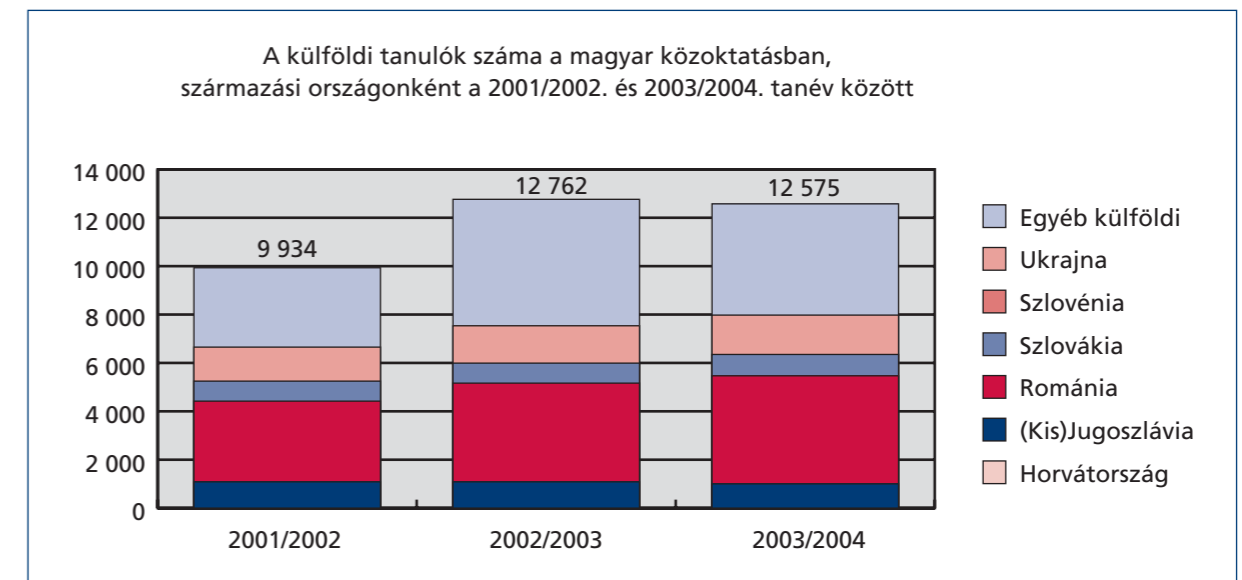
Ma már nem számít különlegesnek, ha magyarul nem, vagy nem elég jól beszélő külföldi gyermek, tanuló kéri felvételét óvodába, iskolába. Tanítványaink között egyre többen mennek haza azzal a hírrel, hogy új osztálytársuk olyan országból érkezett, amelyet esetleg csak térkép segítségével tudnak azonosítani. S már nem csodálkozunk azon, hogy a tanulók egy része a szünidőben „határon túl” lakó szüleihez, rokonaihoz megy pihenni.

1. kép

1. Honnan érkeznek és milyen anyanyelvűek a Magyarországon iskolába járó nem magyar állampolgár tanulók?

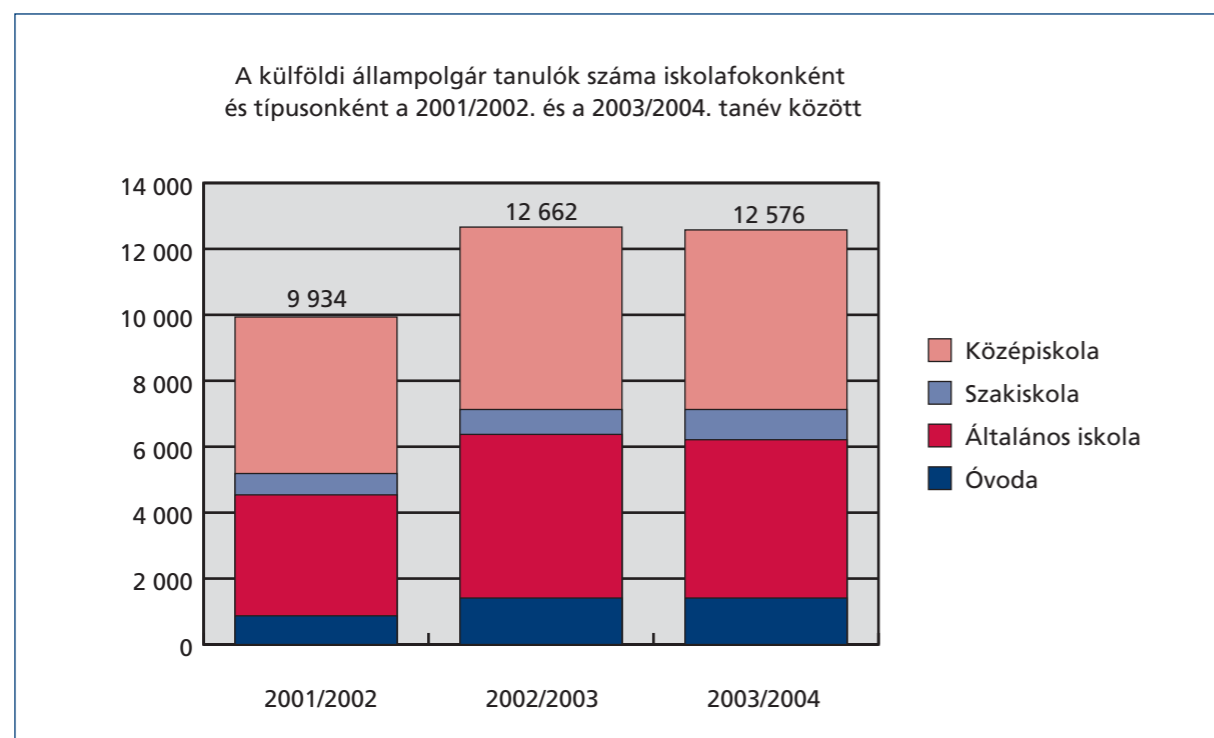
Az Oktatási Minisztérium Statisztikai Tájékoztatója 1995-től közli a külföldi állampolgár tanulókkal kapcsolatos statisztikai adatokat. Akkor mintegy 5.000 főt tartottak nyilván, a 2003/2004. tanévben már 12.575 külföldi állampolgár tanult Magyarországon. Környező országokból származik a tanulók 64%-a, s bár a többiek valamennyi kontinenset képviselik, többségük európai országbeli, illetve ázsiai, pontosabban a távol-keleti régióból érkezett. A külföldiek többsége magyar anyanyelvű, ám egyes felmérések szerint a nálunk tanuló külföldiek összességében több mint negyven nyelvet tekintenek anyanyelvüknek.

1. ábra: A külföldi tanulók száma a magyar közoktatásban származási országonként a 2001/2002. és 2003/2004. tanév között, OM Statisztikai Tájékoztatója alapján

2. Milyen iskolafokon és -típusban tanultak, mely régiók iránt érdeklődtek a tanulók leginkább a 2003/2004. tanévi statisztikák szerint?

A 2003/2004 tanévben az összes külföldi gyermek 12%-a óvodás (1538 fő), 38%-a általános iskolás (4761 fő), 50%-a középfokon tanul, ebből 43% érettségit adó középiskolában. Legtöbben Közép-Magyarországon tanultak (6589 fő), legkevesebben Dél-Dunántúlon (577 fő)

2. ábra: A külföldi állampolgár tanulók száma iskolafokonként és típusonként a 2001/2002. és a 2003/2004. tanév között, OM statisztika alapján

3. Milyen jogcímen tartózkodhatnak külföldi állampolgárok a Magyar Köztársaság területén?

Az, hogy a nem turizmus céljából Magyarországra érkezés legális vagy illegális, és hogy a külföldiek mikor, milyen feltételekkel tartózkodhatnak a Magyar Köztársaság területén, a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal jogosult megvizsgálni és döntést hozni. A külföldieknek – az eljárások megkezdésének pillanatától – megfelelő iratokkal kell rendelkezniük. Az iskola ennek alapján hozza meg saját döntéseit. A külföldiek Magyarországon való tartózkodásának jogcímei és az okmányok, amellyel rendelkezniük kell, a következők:

A menedékkérőket valamint a befogadott státusszal rendelkező személyeket személyazonosságuk, valamint a jogszerű magyarországi tartózkodásuk igazolása céljából a Belügyminisztérium Bevándorlási és Állampolgári Hivatala területileg illetékes idegenrendészeti hatóságai hivatalból laminált lap formátumú, színes tartózkodási engedéllyel látják el. A tartózkodási engedélyen az ügyfelek természetes személyazonosító adatai, magyarországi tartózkodási helyük mellett a tartózkodás jogcíme (humanitárius, menedékkérő; ill. humanitárius, befogadott), valamint a tartózkodási engedélyt kibocsátó hatóság neve, az okmány érvényességi ideje szerepel.

14. életévét betöltött elismert menekültek részére – a magyar állampolgárokhoz hasonlóan – személyi igazolvány kerül kiállításra, amelyet az okmányirodák adnak ki. A régebbi típusú személyi igazolványok borítója kék színű, s a megjegyzés rovatban utalás történik az ügyfél menekült státuszára. Az új laminált kártya formátumú személyi igazolvány esetében ilyen utalás nem szerepel az okmányon. A személyi igazolvány sárga alapon zöld színezetű, a hat jegyű sorszámot AK betűk követik. A laminált kártya formátumú személyi igazolvány egyébként megegyezik a magyar állampolgárok részére kiadott személyi igazolvánnyal. Természetesen a menekült személy esetén az állampolgárságnál az ügyfél (külföldi) állampolgársága van feltüntetve. A 14. életévét be nem töltött személy esetén az elismerő határozat tartalmazza a menekült státusz megszerzését, s a határozatban kötelezik a menekültet lakcímének bejelentésére, amely alapján a gyermek is lakcímkártyával rendelkezik.

Menedékes kategória – elméleti kategória, gyakorlatban még nem kapott Magyarországon senki ilyen státuszt.

Bevándorolt – útlevélben szereplő státuszbélyegző igazolja. Ha a gyermeknek van saját útlevele, akkor az ő útlevelében szerepel, amennyiben a szülő útlevelében szerepel a gyermek, akkor a szülő útlevelében a gyermekre vonatkozó státuszbélyegző igazolja a gyermek a bevándorolt státuszát. Útlevél hiányában a Belügyminisztérium Bevándorlási és Állampolgári Hivatala területileg illetékes idegenrendészeti hatóságától kérhető hatósági bizonyítvány a bevándorolt státusz igazolására.

Letelepedett – a letelepedési engedély lehet laminált kártya formátumú, vagy útlevélben matrica formátumú, illetőleg lehetőség van a Belügyminisztérium Bevándorlási és Állampolgári Hivatala területileg illetékes idegenrendészeti hatóságától hatósági bizonyítvány kiállítását kérni a letelepedett státusz igazolására.

Tartózkodási engedéllyel rendelkező személy – laminált kártya formátumú tartózkodási engedéllyel vagy útlevélben matrica formátummal rendelkezik.

Az uniós polgárokat 90 napig illeti meg a tartózkodás joga, érvényes személyazonosító igazolvány vagy útlevél nélkül.

Az interkulturális pedagógiai program bevezetésének oka, jogi alapja és célja

2. kép

A továbbtanulási szándéktól eltekintve a magyar közoktatásra nem jellemző a nagyobb létszámú tanulói mozgás. A családi, egészségügyi vagy más okból fakadó iskolaváltás általában a tanév kezdetére esik. Az intézmények és programok ugyan sokfélék, de az átjárhatóságot megkönnyítette a nemzeti alaptanterv bevezetése. A migráns tanulók azonban különböző időpontban jelennek meg az iskolában, körülményeik oly sokfélék, hogy már a felvételekor, az évfolyamra, osztályba soroláskor nehézségek adódnak, és azután is új, ismeretlen feladatok sokasága jelentkezik.

4. Milyen okok játszottak szerepet abban, hogy az Oktatási Minisztérium irányelv kiadásáról döntött?

Az előző évek tapasztalata azt mutatta, hogy a külföldieket is nevelő, illetve nevelő-oktató intézmények pedagógusai sajátosan új problémákkal kerültek szembe. Természetesen a külföldiek nevelése-oktatása arra a pedagógia-pszichológia tudásra támaszkodik, amely a magyar állampolgár gyermekek, tanulók neveléséhez-oktatáshoz szükséges. Ám ezen belül jelentkezhetnek olyan sajátosságok, amelyek átmenetileg vagy tartósan nagyobb hangsúlyt igényelnek. A tanulók különleges és méltányos bánásmód iránti igénye a következőkön nyugszik:

- A magyar nyelvtudás hiánya vagy alacsony szintje; Magyarországgal, a magyar kultúrával kapcsolatos ismeretek hiánya, kulturális tájékozatlanság. Ennek súlyos következményei tapasztalhatók a mindennapi pedagógiai szituációkban, a tanuló haladásában a közoktatásban.
- A származási és befogadó ország, ez utóbbi jelen esetben Magyarország tantárgyi rendszere és követelményei közötti különbség, eltérés a tanulási szokásokban. A migráns tanulók hozott tudásának felmérése nehézségekbe ütközik, problémás a kompatibilitás megállapítása.
- Az intézményes anyanyelvtanulás hiánya, az anyanyelvi fejlődés korlátozódása. Az anyanyelv egyrészt annak a kultúrának a része, amelybe a gyermek korábban tartozott, másrészt mindaddig az egyetlen eszköz, amíg egy másik nyelv alkalmassá nem válik a tudás, a képességek fejlődésének generálására. Nehézségekkel kell számolni akkor, ha a sajátos (családi) szocializációs hatások jelentősen eltérnek a Magyarországon megszokottól.
- A külföldi tanuló iskolán kívüli életében fellépő családi, egzisztenciális problémák. A migráns gyermekek, tanulók fokozottan ki vannak téve az áldozattá válás veszélyének, könnyen válnak bűncselekmény tárgyává vagy keverednek jogsértő helyzetekbe. A migráns létforma rombolhatja a családi köteleket; az értékviselés devianciához vezethet.
- Az óvodák, iskolák sokszor tanácstalanul álltak a problémák előtt. E feladatnak kevés hagyománya van Magyarországon, a külföldi példák, megoldások alig ismertek. A pedagógusok gyakran érezték úgy, hogy nehézségeikkel magukra maradtak.

5. Mi az interkulturális pedagógiai program bevezetésének jogszabályi alapja?

Az oktatási miniszter *A külföldi állampolgár gyermekek, tanulók interkulturális pedagógiai rendszer szerinti óvodai nevelése és iskolai nevelése-oktatása irányelvének kiadásáról* közleményt jelentetett meg az Oktatási Közlöny XLVIII. évfolyam, 24. számában.

Interkulturális pedagógiai rendszer (a továbbiakban interkulturális program) szerinti nevelést, illetve nevelést-oktatást folytat a magyar közoktatásban működő (ISCED 1, 2, 3, 4) óvoda, általános iskola, szakiskola, gimnázium és szakközépiskola (a továbbiakban iskola), ha a külföldi állampolgár gyermekek, tanulók (a továbbiakban tanulók) nevelése-oktatása megszervezésére az idézett közlemény *mellékletében* foglaltakat alkalmazza. Bevezetésére először 2004. szeptember 1-jétől van lehetőség¹.

6. Mi az irányelv kiadásának célja?

A külföldi állampolgár tanulókhoz való viszony, a velük való bánásmód a közoktatásban általában és egy intézményen belül is annak a nevelésfilozófiának a tükré, amelyet érvényesítenek. Ebben az értelemben nem beszélhetünk „kizárólag” a migráns tanulók neveléséről-oktatásáról, nem foglalkozhatunk ezzel a kérdéssel úgy, hogy közben ne szólnánk azokról a gyermekekről is, akiknek Magyarország a szülőföldjük, ez a hazájuk, akik ennek az országnak a polgárai. Az *interkulturális program* nem jelöl meg olyan célokat, amelyek csak azért jelentkeznének, mert a magyar állampolgár tanulók egyre nagyobb valószínűséggel fognak a jövőben külföldiekkel együtt nevelődni; arról van szó, hogy – e programmal – létező közoktatási célok kapnak sajátos hangsúlyt, figyelmet. Ennek megfelelően az interkulturális program célja, hogy:

- az interkulturális programot vállaló iskola vizsgálja meg, rendszerezze és elemezze a magyar és a külföldi tanulókkal való pedagógiai foglalkozás eddigi tapasztalatait. Az eredmény ismeretében céltudatosabban készüljön fel a tanulók érdekét szem előtt tartó és a helyi sajátosságoknak megfelelő nevelő-oktató munkára. Szükség esetén keressen a feladatokhoz belső és külső partnereket, legyen nyitott tanári kooperációra, más intézményekkel, civil szervezetekkel való együttműködésre;
- a magyar állampolgár és migráns tanulók közös nevelése-oktatása terén eddig felhalmozódott értékek erősödjenek meg az iskolában, váljanak más intézmények számára hasznosíthatóakká, nyíljon lehetőség az esetleges hiányosságok kiküszöbölésére, a téves eljárások korrekciójára;
- a magyar közoktatás a európai uniós ajánlásoknak megfelelően és a magyar hagyományokra tekintettel a szükséges ütemben, folyamatos fejlesztéssel, készüljön fel a migráns tanulók számának növekedéséből fakadó közoktatási és iskolai feladatokra.

Ennek során, miközben a szükséges ütemben bővül a külföldi tanulók szakszerű nevelését-oktatását folytató intézmények köre, kiépül ezen intézmények olyan természetes hálózata, amelynek tagjai felismerik a szakmai kooperáció értékeit, szükségességét, és autonóm módon fenntartják azt.

¹ Az irányelv jelen útmutató végén is olvasható, melléklete megtalálható a www.om.hu oldalon.

Az interkulturális program és a migráns tanulók nevelése közötti kapcsolat

3. kép

Azok a külföldi állampolgár tanulók, akik a magyar közoktatás szolgáltatásait igénybe veszik, anyanyelvüket és származási országukat illetve magyarországi tartózkodásuk jogcímét tekintve sokfélék, mint ahogy erről már volt szó. Jelenleg vannak olyan szabályozók, amelyek valamennyi külföldi tanulóra, és vannak olyanok, amelyek csak a tanulók bizonyos körére érvényesek.

7. Milyen nevelést-oktatást kapnak a migráns tanulók a magyar közoktatásban?

A nem magyar állampolgár tanköteles gyermek jogai és kötelezettségei a Magyar Köztársaság területén érvényes jogszabályoknak megfelelőek.

8. Hol alkalmazható az interkulturális program, kikre és hogyan terjed ki jogszabályi hatálya?

Az interkulturális program a Magyar Köztársaság területén jogszerűen működő nevelési-oktatási intézményekben alkalmazható. A bevezetését ösztönző pénzügyi támogatás a mindenkori költségvetési törvény mellékletében felsorolt külföldi tanulók után vehető igénybe².

9. Vannak-e külön szempontok, szabályok a menekültek esetében?

Más országokban zajló politikai, etnikai vagy fegyveres konfliktusok miatt Magyarországra is érkehetnek menekültek. Számuk alacsony (évente alig néhány 100 fő) és a kiskorúak, tankötelesek nevelésének, oktatásának kérdése – a fentiek szerint – jogszabályban rendezett. Ám rendkívüli helyzetük, a súlyos szomatikus és pszichés tünetekkel jelentkező poszttraumás állapotuk miatt a velük való pedagógiai bánásmód különös érzékenységet, türelmet igényel.

A menekültek oktatásának megszervezésekor különleges bánásmód szükséges, ha nem rendelkeznek hitelt érdemlő bizonyítékokkal, iratokkal iskolai tanulmányaikról. Ha a tanuló tankötelezettsége fennáll, akkor abba az évfolyamba tanácsos elhelyezni, amelyre jogosult a szülő bemondása alapján.

² 2005-ben a 2004. évi CXXXV. Törvény a Magyar Köztársaság 2005. évi költségvetéséről 3. számú mellékletének 24. ca) pontja alapján ez az összeg 22.500 Ft. / gyermek, tanuló.

Az interkulturális program az óvodában, iskolában

A külföldi állampolgár gyermekekkel, tanulókkal való bánásmódban sok közös vonás van, függetlenül attól, hogy óvodában vagy iskolában folyik-e. Mindenhol fontos, hogy a magyar és a külföldi tanulók közösen nevelődjenek, minél több közös foglalkozásuk legyen, együtt játszanak, tanuljanak. Ismerjék meg egymás családját, kultúráját, anyanyelvét.

4. kép

10. Melyek az irányelv óvodákra vonatkozó sajátosságai?

A külföldi állampolgár, nem magyar ajkú gyermek nevelése az óvodában egyéni fejlesztési terv alapján folyik, közösen a magyar állampolgárságú és anyanyelvű gyermekekkel. A szociális, nyelvi és kommunikációs kompetenciák fejlesztése az életkori sajátosságok figyelembevételével, az óvodai nevelési tervvel szemben támasztott követelményeknek megfelelően, játékos módszerekkel, változatos tevékenység- és munkaformákon keresztül valósul meg. Az óvodai nevelés magyar nyelvű. Amennyiben a migráns gyermekek olyan intézményekbe nyertek felvételt, ahol a Nemzeti, etnikai kisebbség óvodai nevelésének irányelve és a Nemzeti, etnikai kisebbség iskolai oktatásának irányelve kiadásáról szóló 32/1997. (XI.5.) MKM rendelet alapján szervezik meg az óvodai munkát, ott e gyermekek számára egyéni magyar célnyelvi fejlesztő foglalkozásokat kell kidolgozni.

11. Melyek az irányelv iskolákra vonatkozó közös ajánlásai?

Az irányelv nem fogalmaz meg külön ajánlást az általános iskolai és a középfokú nevelés-oktatásra, mivel a külföldi állampolgár tanulókkal való foglalkozás általános, mindenhol érvényesítendő sajátosságait kívánja bevezetni a közoktatásba, illetve ott megerősíteni.

Ezen belül kiemelt figyelem övezi a külföldi állampolgár tanulók magyar mint idegen nyelv tantárgyi tanulását, mivel ez elengedhetetlen a magyar iskolarendszerben való haladáshoz. Az adatok azt mutatják, hogy kevés iskola van, ahol olyan nagy számban tanulnak külföldiek, hogy osztályon belül lehet külön magyar nyelvi csoportot szervezni. Ugyanakkor nem lehet lemondani a magyar mint idegen nyelv tanításáról pusztán azért, mert keveseknek szükséges. Az irányelv azt ajánlja, hogy a különböző osztályokba, évfolyamokra járó tanulóknak – maganyelv-tudásuk fejlettsége alapján – ún. nívócsoportos oktatás keretében – a kötelező órakeret terhére biztosítsák a tanulást.

Az interkulturális program olyan iskolákban valósítható meg, ahol a magyar nyelv a tanítás többségi tannyelve, azaz minden évfolyamon legalább a tanulmányi idő 75%-ában jelen van, beleértve ebbe a magyar mint idegen nyelv tantárgyat is.

Az interkulturális program bevezetése az iskola pedagógiai programjába

5. kép

Sok olyan óvoda, általános iskola és közép fokú nevelési-oktatási intézmény van, ahol ma is nevelődnek, tanulnak külföldiek. De vajon megjelenik-e a velük való foglalkozás a pedagógiai programban, vagy ellátásukat az iskola nevelőtestülete a szokásos eljárások közé sorolva megoldottnak tekinti? Az interkulturális program bevezetése ott ajánlott, ahol felismerik a különleges és méltányos bánásmód szükségességét, s a továbbiakban e jogszabály irányelveire is tekintettel szervezik majd a munkát.

12. Az irányelv bevezetése esetén módosítani kell-e az iskola pedagógiai programját?

Ha az iskola a külföldi állampolgár gyermekek, tanulók interkulturális pedagógiai rendszer szerinti óvodai nevelése és iskolai nevelése-oktatása irányelve szerint kívánja megszervezni a nevelő-oktató munkát, akkor e közlemény mellékletében megadott szempontok alapján saját nevelési, pedagógiai programjához illeszkedő helyi programot kell készítenie. Ennek a bevezetését a fenntartó külön eljárás keretében jóváhagyja.

13. Kell-e szakértői véleményt csatolni?

Nem kell. Az iskola nevelőtestületének szakértelme elegendő a részletek kidolgozásához. Ha a tanterület szükségesnek ítéli, akkor felkérhető külső szakértő, tanácsadó, és – ha a programok illeszkedése ezt lehetővé teszi – átvehető és alkalmazható más iskolák tapasztalatai is. Ez utóbbi gondos mérlegést igényel, de mindenképpen praktikus, ha az együttműködést, tapasztalatcserét az intézmények tartósan fenntartják.

14. Lehet-e az irányelvből csak bizonyos részeket, ötleteket adaptálni?

Természetesen az a cél, hogy az irányelvből minél több elemet felhasználjanak az iskolák. Ha a körülmények, lehetőségek ezt nem teszik lehetővé, akkor is figyelembe vehető az irányelv szemlélete, közvetett és közvetlen üzenete, alkalmazhatók részletei. Kiegészítő normatív támogatás azonban csak a teljes program bevezetése esetén jár.

15. Mi legyen a program időtartama? Hogyan lehet tartósan működtetni?

Az interkulturális programot két évre kell kidolgozni. Közoktatási célú, kiegészítő normatív támogatás ezt követően is jár az iskolának, ha a programot folytatja. Erről a második évben kell döntenie. A program fenntartásának elveit és eljárásait ugyancsak az előzőekhez hasonlóan kell az iskolai pedagógiai program nevelési tervében és helyi tantervében megjeleníteni.

16. Hány külföldi tanuló esetén javasolt az interkulturális program bevezetése?

Az interkulturális program beemelése az iskolai nevelés-oktatás keretei közé akkor indokolt, ha rendszeresen érkeznek külföldiek, vagy ha – létszámuktól függetlenül –

- jelenlétiük a pedagógusokat feladataik átgondolására készítetik;
- az eszközök, módszerek, eljárások, vagyis nevelési-oktatási stratégiáik alkalmazásakor a pedagógusok szívesen kooperálnak;
- a nevelőtestületben vagy annak egy részében jelen van a késztetés és készenlét az innovációra;
- a nevelési légkör befogadó és elfogadó és – természetesen, ha
- a feltételek rendelkezésre állnak, illetve a program bevezetésének időszaka alatt megteremthetők.

Az interkulturális program tartalma és eszközei

Az interkulturális tartalommal azért kell foglalkozni, mert meg kell találni az iskolai hatásrendszerben azokat a konkrét elemeket, amelyek segítik a külföldi tanulók beilleszkedését, illetve megtanítják a magyar gyermekeket, tanulókat mások befogadására, elfogadására, segítésére, az együttélésre. Az interkulturális nevelési-oktatási tartalom megjelenhet minden óvodai tevékenységben, iskolai tantárgy követelményrendszerében.

6. kép

17. Milyen kulturális tartalmakat kell megjeleníteni a programban?

Bizonyos témakörök erőteljesebben, mások kevésbé hordoznak kulturális, interkulturális tartalmakat. Nem szorul magyarázatra, hogy a matematika tantárgynak kevesebb a közvetlen kulturális üzenete, mint a történelem vagy az idegen nyelv tantárgyaknak. Ugyanakkor a kultúra az ember létformájának minden olyan képződménye, amelynek használata és megelevenedése által az ember megvalósítja az életét. Mivel tehát a nevelés maga is meghatározott kulturálisan, így a kultúra áthatja az óvoda, iskola egészét.

18. Vannak kiemelt területek?

Az interkulturális program szerinti haladás – többek között – azt jelenti, hogy az iskolák saját pedagógiai programjukban, illetve a helyi tanterveikben összefoglalják az alábbi fejlesztési területeken folyó munkát, majd a tapasztalatok alapján továbbfejlesztik ott, ahol szükséges, kiegészítik, és tartósan fenntartják.

A nevelési programban kiemelten megjelenik:

- a kognitív kompetenciák fejlesztése: mint motiváció, tanulási képesség;
- eszközjellegű kompetenciák fejlesztése: mint a nyelvi és kommunikációs képességek;
- az érzelem és az értelem fejlesztése elsősorban a migrációs traumák hatásainak kezelésére, az éntudat, a jövőképek gondozására.

A helyi tantervekben megjelenik:

- a magyar mint idegen nyelv és Magyarország-ismeret tanítása;
- a nem magyar ajkúak anyanyelvéről és származási országáról szóló ismeretek elsajátításának lehetőségei az óvodai csoportfoglalkozásokon, iskolákban tanórákon és/vagy tanórákon kívül;
- a multikulturális tartalmak, interkulturális lehetőségek, beleértve a magyar állampolgár tanulók más kultúrákkal való megismerkedését, az emberi (kisebbségi, nyelvi, gyermeki, stb.) jogokkal kapcsolatos tanulást.

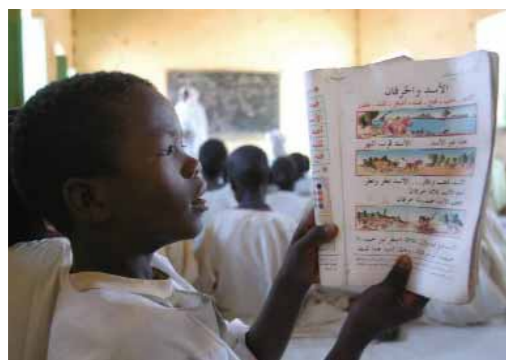
Az interkulturális program alapelve, hogy a magyar állampolgárságú és anyanyelvű, illetve külföldi tanulók együtt nevelődjenek, együtt tanuljanak, a lehető legtöbb időt együtt töltsék. Az egy csoportba, osztályba sorolás mellett törekedni kell arra, hogy a külföldi állampolgár, nem magyar ajkú tanuló külön, egyéni fejlődési, haladási terv, személyre szóló követelményrendszer szerint haladjon, miközben a csoport, osztály többi tagja más tanterv szerint tanul.

19. Kell-e változtatni az iskolaszervezetben, a tanári együttműködésben?

Ajánlott, hogy az iskolában legyen olyan pedagógus, aki tájékozott a migráns tanulókkal való foglalkozás terén. Az önkéntes jelentkezőt és a többi tanár önképzését segítheti tematikus kiskönyvtár kiépítése, de igénybe vehetők szervezett továbbképzések is. Így lesz olyan szakember az óvodában, iskolában, aki e terület specialitásait ismeri, változásait nyomon követi.

Az egyik legnagyobb hatású lépést azok az intézmények tették meg és teszik meg majd a jövőben, akik a külföldieket nevelő, oktató pedagógusoknak heti rendszerességgel konzultációra adtak/adnak alkalmat, ilyen foglalkozáshoz órakeretet biztosítanak. A közös szemlélet és gyakorlat, a problémák „megbeszélése” nemcsak a mindennapi munkában kamatozik, de jótékony hatással van az intézményen belüli kommunikációra, a minőségfejlesztésre, a személy- és szakmaközi kapcsolatokra, a kooperációra, a légkörre.

A külföldi tanulók felvétele az iskolába, értékelés, bizonyítvány, vizsga

7. kép

A migráció jelensége elsősorban a felnőttekre jellemző, a gyermek főként mint közvetlen családtag vesz részt a folyamatban. A más országban munkavállalók „mozgása” a munkalehetőséghez kapcsolódik, családjuk mozgása a lakhatási, megélhetési feltételekhez. Értelemszerű, hogy általában sokadik szempont az, hogy milyen a befogadó ország közoktatásának szerkezete, milyenek a követelmények, milyen a tanév rendje.

20. Milyen adminisztratív feltétele van egy külföldi állampolgár tanuló óvodai, iskolai felvételének?

Külföldi állampolgár tanuló óvodai felvételéhez be kell nyújtani:

- a gyermek születési anyakönyvi kivonatát és annak hiteles magyar nyelvű fordítását;
- a szülő, gondviselő magyarországi tartózkodási jogcímét igazoló iratot;
- lakcím/tartózkodási hely igazolását.

Külföldi állampolgár tanuló iskolai felvételéhez be kell nyújtani:

- a gyermek születési anyakönyvi kivonatát és annak hiteles magyar nyelvű fordítását;
- a szülő, gondviselő magyarországi tartózkodási jogcímét igazoló iratot;
- lakcím/tartózkodási hely igazolását;
- korábbi tanulmányait, illetve befejezett iskolai tanulmányait igazoló bizonyítványát, és annak hiteles magyar fordítását;
- más magyarországi iskolai tanulmányok iskolai dokumentumait.

Iskolai dokumentumok hiányában – például menekültek esetében – a tanuló, szülő bemondása alapján kell az osztályba sorolást elvégezni. Tanköteles gyermek esetében nem lehet várni addig, amíg a származási országban a körülmények rendeződnek.

21. Milyen pedagógiai-pszichológiai szempontokat ajánlatos mérlegelni?

A külföldi gyermek óvodai csoportba sorolásánál elsődleges szempont a nevelő elfogadó szemlélete. A gyermek érdeke, hogy minél kisebb legyen a csoportlétszám, és a csoportban minél több magyar anyanyelvű gyermek legyen. Így több figyelmet lehet rá szentelni, egyénre szabott fejlesztést végezni, s erősebb a spontán nyelvi hatás is. A vegyes életkorú csoport előnyei e téren is érvényesülnek.

Külföldi tanuló iskolai felvételekor fontos az osztályfőnök kiválasztása. Véleménye meghatározó, hiszen neki kell felkészítenie osztályát és az osztályban tanító tanárokat az új tanuló fogadásra, neki kell figyelemmel kísérnie a tanuló iskolai helyzetének, tanulmányainak alakulását, neki kell a gyermek érdekeit képviselnie iskolán belül és – ha szükséges – iskolán kívül. Természetesen minden esetben fontos pedagógusi személyiségvonás az empátia, a feltétel nélküli elfogadás és a szakmai hitelesség. Külföldi tanuló esetén e vonások megléte az egyik alapfeltétele annak, hogy a migrációval traumatizált gyermekek személyisége az iskolai környezetben egészségesen fejlődjön.

Az egyik leggyakoribb probléma a tanuló évfolyamba és osztályba sorolása. Az interkulturális program alapján működő iskola nem veti alá a külföldi állampolgár tanulót szelekciós célú felvételi vizsgának, és lehetőség szerint kerüli a már befejezett tanévek ismételtetését. Ezek az eljárások károsak a tanuló személyiségfejlődésére, rontják önértékelését, s a legtöbbször nem adnak valódi megoldást azokra a problémákra, amelyeket indoklasként fel szoktak hozni. Az, hogy a tanuló – például nyelvi hiányosságok miatt – megismételje korábban már sikeresen elvégzett évfolyamát, minden életkorban kerülendő, de kisebb életkorban, például az általános iskola alsó tagozatán különösen. Felső tagozaton és középfokú iskolában is arra kell törekedni, hogy ne veszítsen évet a tanuló.

A külföldi tanulók magyar iskolába érkezése igen sajátos körülmények között történik, anyanyelvük és magyarnyelv-tudásuk, szaktárgyi és általában előzetes tudásuk a magyar iskolákban tanulandó tantárgyakban igen különböző lehet. Az interkulturális program az alábbi felsorolt ajánlásokat teszi, amelyet az egyéni helyzet ismertében, a pedagógusi szakmai felelősség alapján, a gyermek érdekét

mérlegelve ajánlott figyelembe venni. A tanuló iskolai felvételekor érvényes szempontok, az osztályba sorolási döntéshez szükséges ismeretek:

- a származási országok eltérő közoktatása miatti szocializációs, tanulási különbségek ismerete, a konszolidálás esélyeinek individuális mérlegelése;
- a befogadás és beilleszkedés pedagógiájának esélyei az osztály és a tanuló esetében;
- a különleges bánásmód pedagógiájának várható összetevői a tanuló esetében.

A mérlegelést a gyermekkel és a szülővel folytatott beszélgetés alapján, a fentiekre vonatkozó elképzeléseket felvázolva a leendő osztályfőnök, a magyar nyelv és irodalom szakos tanár, a magyar mint idegen nyelv szakos tanár közösen kell elvégezze és beterjessze az iskola igazgatójának. A végső döntést a gyermek szülője, gondviselője hozza meg. A gyermeket, érdekeit ő ismeri legjobban, s jogában áll a felmenő rendszer szerinti haladást kérni.

22. Mi alapján állapítsa meg a szaktanár az érdemjegyet, osztályzatot év közben és év végén?

A tanulmányokban való haladást egyéni követelményrendszer összeállításával és a tanulás fokozott követésével és segítségével úgy kell biztosítani, hogy a tanuló sikerélményhez jusson, és a felmenő rendszer szerint eredményes évet zárjon. A tanulás segítése a pedagógus feladata, a tanulás tanítása az interkulturális program alapkérdése, beleértve a magyar nyelvű tanulás tanítását is. Ha a zavartalan fejlődéshez átmenetileg szükséges, akkor a külföldi tanulót fel kell menteni a követelmények teljesítésének írásbeli eljárásai alól, helyette szóban teljesíthet. Az egyéni haladási ütemet úgy kell fokozatosan gyorsítani, hogy mihamarabb elérhető legyen az osztályban elvárt követelményszint. A külföldi tanuló érdeke, hogy ne kapjon csökkentett értékű oktatást, a tudás megszerzésére és a továbbtanulásra ne legyenek kisebb esélyei, mint amilyenek magyar társainak vannak. Az érdemjegyek, osztályzatok megállapításainak alapja tehát az osztályra érvényes tantárgyi tantervi követelmények teljesítése, átmenetileg egyénre szabott követelményeket, időtartamot szem előtt tartva.

Az interkulturális programban az értékelés szellemiségében – a pedagógia más pontjaihoz hasonlóan – újat képvisel. Azt tartja előnyösnek, ha a tanulót szokásos helyzetéből nem kiemelve értékeljük, ha lehetőleg nem hozunk létre néhány, külön, mesterséges, kizárólag értékelési célú pedagógiai helyzetet, hanem a szokásos tevékenységek, produktumok, hétköznapi helyzetek sokaságában vizsgáljuk meg – hogy tudásának legtöbb szegmensét elérhessük, hogy teljesítménye a leoptimalisabb legyen. Előnyös a szóbeli és szöveges értékelés, amely visszajelez, tájékoztat, és úgy orientál, hogy a fejlődés tendenciáit veszi alapul. Az interkulturális program az értékelést kommunikációként értelmezi, amely a nevelő, a gyermek és a szülő, illetve a tanár, a tanuló és szülei között zajlik. Az értékelés meghatározóan a nevelőnek, tanítónak és tanárnak szól, hiszen a tanuló megismerésének egyik eszköze, s a nevelési, nevelési-oktatási folyamat szabályozását szolgálja. Minden esetben győződjünk meg arról, hogy a tanuló, szülő megértette az értékelést.

23. Mi a teendő, ha a tanuló tanév közben érkezik, vagy ha nem tud elég jól magyarul?

Ha a tanuló – magyar nyelvi hiányosságai miatt – az első évfolyamon nem tud tanulási kötelezettségeinek eleget tenni, akkor a közoktatási törvény 70. § (7)-(8) bekezdése szerint a tanév előkészítő évnél minősülhet, a tanuló évméltés nélkül ugyanazon az évfolyamon folytathatja tanulmányait.

Súlyos, negatív következményekkel jár minden tanulóra, de különösen a migráns tanulóakra nézve az, ha nem tud a felmenő rendszerben folyamatosan haladni. Az országok között vándorló családok gyermekei így tartósan lemaradnak, túlkorosként egyre kisebb eséllyel tanulnak. Ez a helyzet a

magyar közoktatásra is hátrányos, így a tanév megismétlését csak mint legutolsó megoldást tanácsos alkalmazni.

Természetesen, a tanuló érdeke, hogy a követelményeket teljesítse, tudásra tegyen szert. Érdemes tehát a továbbhaladási minimumot – a tanulási perspektívát is mérlegelve – egyedileg meghatározni.

A végső döntéskor ajánlatos mérlegelni minden pozitív körülményt. Vigyázzunk arra, hogy ne keverjük össze a magyar nyelvi hiányosságokat és a képességeket, amikor a teljesítményt értékeljük!

24. Mikor kaphat bizonyítványt, tehet vizsgát?

Külföldi állampolgár tanuló a magyar állampolgár tanulókkal azonos feltételek mellett, a jogszabályi előírásoknak megfelelően kaphat bizonyítványt, tehet vizsgát.

A tanuló magyar nyelvből akkor és úgy tehet vizsgát, amikor és ahogy bármely más idegen nyelvből. Ebben az esetben egy másik nyelvet kell választania anyanyelv és irodalom vizsgaként – ha annak a nyelvnek a tanulása kielégíti az ide vonatkozó jogszabályi igényeket.

A külföldi tanulók anyanyelvének és kultúrájának tanítása

A migráns gyermekek oktatásával foglalkozó európai pedagógiai szakirodalom a *sikeresség* egyik fontos tényezőként határozza meg az anyanyelvtanulás lehetőségeinek biztosítását. Jelentőségét kulturális okok mellett pedagógiai, pszicholingvisztikai okokkal is hangsúlyozzák. Magyarországon bármely nyelv intézményes keretek között folyó tanulására akkor van mód, ha van hozzá kidolgozott tanterv, és vannak megfelelően képzett nyelvtanárok.

8. kép

25. Milyen keretben oktassa az iskola a külföldi tanuló anyanyelvét?

A közoktatásban elterjedtebb nyelvek mellett vannak ún. kevésbé oktatott idegen nyelvek és olyanok is, amelyeket még sohasem tanítottak magyar iskolában. Bizonyos nyelvek iskolai tanulása ezért könnyebben megvalósítható, másoké nehezebben. Értelemszerű, hogy a többi tanulóval együtt tanulhat az, akinek anyanyelve az iskolában tanult idegen nyelv; számára külön órakeret nem szükséges. Ennek hiányában próbálkozni lehet más iskolákkal való együttműködéssel, de a származási ország magyarországi képviselőjének lehetőségei is feltárhatók. Ha így megtalálták a megoldást, akkor a tanuló – kérésére – felmentést kaphat az iskolai idegen nyelvi órák látogatása alól, és év végén, az iskolán kívül tanult nyelvből osztályozó vizsgát tehet. Mivel minden tanuló köteles anyanyelv és irodalom műveltségterületet tanulni, – iskolafoktól és –típustól függően – további egy vagy két idegen nyelvet, ezért dönteni kell abban, hogy a külföldi tanuló esetében konkrétan melyik legyen az a kettő, illetve három nyelv, s melyiket milyen jogcímen tanulja.

26. Mi történik akkor, ha az iskola nem tudja a tanuló anyanyelvét tanítani?

Sok olyan iskola van, ahol személyi és tárgyi feltételek hiányosságai miatt a külföldi tanuló anyanyelvét nem tudják tanítani. Lehet azonban úgy is foglalkozni egy nyelvvel, mint kulturális jelenséggel. Erre a tantárgyi keretek (földrajz, magyar nyelv és irodalom, történelem, stb.) és tanórán kívüli foglalkozások egyaránt alkalmasak. A nyelvi sokszínűség, a nyelvek értékeinek és kulturális üzeneteinek megértése segít belátni az egymás iránti türelem és kommunikáció szükségességét.

27. Mit jelent a kultúra tanulása a külföldi tanuló esetében?

Az óratermi kötöttségek, a személyi és tárgyi feltételek hiánya miatt a nem magyar állampolgár, nem magyar ajkú tanuló saját kultúrája általában nem tanulható önálló tantárgyként a magyar közoktatásban. Mivel az interkulturális program alapelve egyrészt a saját kultúra megtartása, másrészt a kulturális közeledés, ezért a megoldásokra iskolai hatáskörben kell rátalálni, különböző tantárgyak lehetőségeinek felhasználásával, tanórán vagy iskolán kívüli foglalkozásokkal, klub-rendezvényekkel. Felhasználható erre az internet is.

Magyarország-ismeret és magyar mint idegen nyelv oktatása

9. kép

Egy idegen országban nem csak akkor kerül valaki nehézségekkel szembe, ha valahova el kell jusson, hivatalos ügyeket kell intéznie. Szomorú az a kisgyermek, aki nem tud a többivel együtt játszani, mert nem ismeri a kiszámolós mondókat vagy a bújócska szabályait, de a tanulást is megnehezíti, ha valaki soha nem hallott mesét Mátyás királyról. Magyarország nemcsak nyitott más kultúrák iránt, de szeretné saját kultúrájának értékeivel, szépségeivel megismertetni az ide érkezőket.

28. Mit jelent az, hogy „Magyarország-ismeret” tanítása?

Természetes, hogy egy idegen nyelv tanulása kapcsán a nyelvet beszélő országok kultúrájával, civilizációjával is megismerkedünk. Magyarország csak addig idegen az itt élő külföldieknek, amíg nem ismerik nyelvét, lakosainak szokásait, mozdulatainak üzenetét, történelmének és művészeinek gazdagságát. Az ilyen ismeretek, sajátos kommunikációs képességek óvodai, iskolai tanulása spontán módon is végbemegy, hiszen magyar nyelvi környezet veszi körül a gyermeket, tanulót. Akár akarjuk, akár nem, minden közvetett és közvetlen nevelési hatásnak, minden tantárgyknak van kulturális tartalma. A Magyarország-ismeret tanítása azt jelenti, hogy az intézmény – most a külföldi gyermek, tanuló szemszögéből – áttekinti pedagógiai programját, hálótervet készít arról, hogy hol jeleníti meg a fontosnak tartott kulturális üzeneteket, szükség esetén tematikai átrendezést végez, vagy új elemet emel be.

29. Melyek a magyar mint idegen nyelv tanításának előírásai az interkulturális programban?

A tanulók a magyar nyelv és irodalom órán – évfolyamtól és nyelvtudásuktól függően – magyar anyanyelvű társaikkal közösen tanulnak a tantárgy heti óraszámának 50-75%-ában, a fennmaradó időben pedig magyar mint idegen nyelvi fejlesztésen vesznek részt. Minimális feltétel, hogy heti két órában minden nem magyar anyanyelvű külföldi tanuló tantárgyként tanulja a magyart mint idegen nyelvet, mindaddig, amíg nyelvtudása és tanulási haladása ezt szükségessé teszi. E feladat a közoktatásról szóló törvény 52. § (7) bekezdés alapján ellátható, illetve (11) bekezdés c pontjában leírtak alkalmazásával. Az interkulturális program nem tanórához kötött feladatainak megvalósítására évi legkevesebb 18 óra ajánlott.

Nyelvi előkészítő évfolyam szervezése esetén a nyelvtanulásra fordítható órakeret felhasználható a magyar mint idegen nyelv tanulására.

A magyar mint idegen nyelv tanítását magyar mint idegen nyelv szakos, vagy e téren továbbképzésben részesülő/részesült pedagógus láthatja el. Erre a feladatra – a várhatóan egy iskolára eső alacsony heti óraszám miatt – utazó pedagógus is alkalmazható, iskolai együttműködés is kialakítható.

A magyar mint idegen nyelv tantárgyhoz az iskola pedagógusa – a tanulók nyelvvállapotának ismeretében – fejlesztési tervet (tantervet) készít, amely az interkulturális program része.

Beilleszkedés, befogadás, a tanulás segítése

Idegen ország, idegen iskola. Ismeretlen nyelv, ismeretlen gyerekek. Minden más, mint eddig volt. Az osztályban már kialakultak a barátságok, a szerepek. A külföldi tanulók nem értik a gesztusokat, sokszor félreértik a pillantásokat. A nyelvi és tantárgyi tartalmi problémák miatt tudásukat hiányosnak tekintik, akkor is, ha otthon jó tanulók voltak. Amit tudnak, arra senki sem kíváncsi...

10. kép

30. Melyek a leggyakrabban előforduló nevelési problémák?

A beilleszkedés, befogadás kérdésével azért kell foglalkozni, mert sokszor az első nap élménye egész életre szól; az iskola üzenete a tanulónak arról, hogy van aki várja, van aki kíváncsi rá, hogy szívesen látják új környezetében. A beilleszkedés sikere attól is függ, hogy milyen befogadói magatartás, az új környezet mennyire nyitott és türelmes. Ez a folyamat nem könnyű, főleg, ha a külföldi tanuló negatív élményeit még nem dolgozta föl, ha ő sem elég nyitott az új iránt. A kulturális találkozás „sokkja” mindkét felet megérintheti. A külföldi tanulók osztályfőnökei szerint a következő nevelési problémák fordulnak elő leggyakrabban:

- a tanulók közötti kulturális érintkezés zavarai, megértés- és tolerancia-hiány,
- a külföldi tanuló tartós visszahúzódottsága; autoagresszió vagy támadó magatartás,
- a külföldi tanuló kisebbségi érzése, érzelmi válság, identitás-zavar,
- az osztály felkészületlensége a külföldi tanuló fogadására,
- kommunikáció-zavar a közös nyelv (közvetítő nyelv) hiánya miatt.

A legnehezebb nevelési helyzetek akkor keletkeznek, ha nincs olyan nyelv, amelyen a tanulók egymás között, a tanulók és tanáraik, illetve a tanárok és a szülők érintkezni tudnak. Nincs közvetítő nyelv, ha a külföldi tanuló (vagy a szülője) nem tud magyarul, anyanyelve olyan nyelv, amelyet az iskolában nem értenek, s nincs olyan harmadik nyelv sem, amelyet mindkét fél beszélne. Az ilyen helyzetek sajátos megoldásokat eredményeztek, pl.

a.) ha a csoportban, osztályban van egy másik, azonos anyanyelvű, magyarul már jobban beszélő külföldi tanuló, akkor őt kérik fel „tolmácsolni”;

b.) ha a tanuló már egy kicsit tud magyarul, akkor saját maga fordítja saját szüleinek a tanár, az iskola üzeneteit, vagy tolmácsolja a család kéréseit az iskolában.

Az ilyen kényszermegoldások nevelési szempontból nagy óvatosságot igényelnek, és sok problémát felvetnek, bizonyos esetekben etikailag is vitathatóak. Ezért „gyermek-tolmácsot” csak akkor vegyünk igénybe, ha minden fél elfogadja ezt a helyzetet, ha biztosított minden fél számára a maximális tiszteltet, ha a tolmácsoló gyermek nem marad le emiatt a munkában, ha nem károsodik érzelmileg vagy szociális státuszában, ha meg tudunk győződni arról, hogy „üzenetünk” nem vész el, nem torzul – akár akaratlanul – kis segítőnk által.

Gyermekekkel, tanulókkal való kapcsolatunkban használjuk fel metakommunikációs repertoárunkat, tegyük minél több megerősítő, elfogadó gesztust – természetesen, miután tájékoztunk arról, hogy a tanuló kultúráját e téren mi jellemzi. Kerüljük a túl hangos, erőszakos utasításokat, nyelvi közléseket! A közlés tartalmát nem értő gyermekben ezek félelmet keltenek. (Kutatások szerint a kiabálás, verbális tanári agresszió az iskolai félelmek egyik forrása a magyar gyermekek esetében is.)

A szülővel való kapcsolattartásban törekedni kell felnőtt tolmács alkalmazására, vagy a szülőket írásban kell tájékoztatni.

A nevelési kérdések kapcsán azt is meg kell jegyezni, hogy a külföldi tanulók egy része nagyobb nehézség nélkül beilleszkedik az új iskolába. Az új osztálya elfogadja másságát, segíti problémái leküzdésében. Kísérgetik az iskolában, megmutatják a város nevezetességeit, a diákoknak fontos helyeket, meghívják magukhoz, új barátságok alakulnak ki.

31. Milyen nehézségekkel kell számolnia a külföldieket tanító szaktanároknak?

Nevelési problémákkal, nehézségekkel természetesen nem csak az osztályfőnökök találkozhatnak, hanem a tantárgyat tanító pedagógus is. Megoldásuk, a nehézségek enyhítése az ő feladatuk is. A nevelési és oktatási kérdések nem csak hogy nem választhatóak el egymástól, hanem szorosan összefüggnek: a magatartási problémák tanulási nehézségeket okozhatnak és viszont. A külföldi tanulókkal foglalkozó szaktanárok szerint a tantárgy tanítása során a következő sajátosságokkal, esetenként többfeladattal kell számolni:

- a tanóra tervezése, külön módszerek, eszközök készítése, előkészítése és alkalmazása a külföldi tanuló esetében, differenciálás, egyéni foglalkozási terv alkalmazása;
- külön, tanórán kívüli foglalkozás beiktatása, a tanuló egyéni felzárkóztatása;

- az értékelés, osztályozás szempontjainak meghatározása;
- a magyar nyelvű tanulás megtanítása;
- a tanárok közötti együttműködés, közös értékrend, szemlélet kialakítása.

A tanuló tanulási problémája enyhébb lefolyású, ha a pedagógusoknak vannak tapasztalataik a külföldi tanulók oktatásában, ha önképzés vagy továbbképzés keretében szakmailag felkészültek, vagy hajlamosak a megoldásra váró nehézségeket pedagógiai problémaként felfogni.

Egyes iskolák pedagógusainak tapasztalata szerint hasznos, ha bizonyos tipikus problémákra először a bevált megoldásokkal próbálkozunk.

a.) Ha a külföldi tanulóknak magyar nyelvi hiányosságai, szakszöveg-értési problémái vannak, akkor lassabban kell vele haladni a tananyagban, átmenetileg számára elérhető tanulási követelményeket kell meghatározni. A magyar tanulóktól megszokott tempó kialakulásáig néha hónapok, évek szükségesek.

b.) Ha a tanulóknak tanulási nehézségei vannak, akkor annak oka elsődlegesen nem képességeinek hiányosságaiban keresendő.

c.) A nehézségek nem egyformán jelentkeznek a különböző tantárgyakban.

d.) Ha a tanuló szaktárgyi tudásában hiányosságot tapasztalunk, akkor azt pótolni kell. Szükséges azonban annak vizsgálata is, hogy mely téren tud többet vagy mást. Ezt előző iskolai bizonyítványából, de főleg korábbi tankönyveiből, füzeteiből megismerhetjük. Kérjük meg, hogy mutassa meg nekünk és társainak azt, amit tud.

Az interkulturális program a pedagógusokat kívánja segíteni nehézségeik leküzdésében, azokban az értékekben megerősíteni, amelyek tanárok közötti együttműködésre, iskolán belüli és iskolák közötti kooperációra épülve segítik tanítványaikat. A már nagyobb tapasztalattal rendelkező iskolák, vagy a feladatot újként vállalók – megfelelően bevezetett, kipróbált programmal – bázisai lehetnek egy nagyobb hálózat kialakulásának, a jó gyakorlatok terjesztésének.

A tanítási-tanulási kérdések kapcsán azt is meg kell jegyezni, hogy a külföldi tanulók egy része komoly erőfeszítéseket tesz, hogy sikeresen bekapcsolódjon új iskolájának életébe. Tanárait, osztálytársait számíthat. Elért eredményei személyes sikerei és az iskola büszkesége.

Nevelési, oktatási módszerek, a gyermek, tanuló segítése

A szociálpszichológia az óvodai csoportot, iskolai osztályt társas kényszerképződményként határozza meg. A közös élmények, tevékenységek hatására légkörében, értékrendjében sajátos szociális egység alakul ki, sajátos közös „sors”. De egyéni „sorsok” is vannak, amelyek a gyermekek, tanulók önmagukról és másokról szerzett, illetve másoktól önmagukra vonatkoztatott közvetlen és közvetett tapasztalatok alapján alakulnak. A csoport, osztály belsőleg differenciálódik.

11 kép

32. Melyek a migráns tanulókkal kapcsolatos sajátos nevelési-oktatási módszerek, szervezési módok?

Nincsenek, s nem is szükséges külön, a migráns gyermekekre, tanulókra vonatkozó, csak rájuk érvényes, sajátos módszer, eljárás. Az interkulturális program filozófiája a különböző állampolgárságú és anyanyelvű tanulók együtt nevelése. Amikor a külföldi tanulóra vagyunk tekintettel, akkor a magyar állampolgár tanulókat is neveljük, s viszont.

33. Mire kell különösen figyelni, ha külföldi tanulóink vannak?

A hazai és nemzetközi tapasztalatok szerint a tanulóknak akkor segítünk, ha az alábbiakra vagyunk tekintettel:

- A gyermekek, tanulók között kulturális különbségek vannak, eltérőek lehetnek a tanulási szokások, az iskolakép, a tanárkép. Az előzetes tudás aktív felhasználására az iskolai nevelési-oktatási stratégiában az ún. „mastery learning” elvének érvényesülése ad alkalmat. Ennek lényege, hogy nem engedünk tudás-hiányt tartósan felhalmozódni, azaz nem lépünk tovább újabb tanulási szintre, amíg az ahhoz szükséges alapok nem épültek ki.
- A nevelés-oktatáskor használt nyelvet állandó kontroll alatt kell tartanunk. Kerüljük a verbális kommunikáció üzenetében esetleg a tanulóra sértő, kétértelmű kulturális tartalmat, a nehéz nyelvi fordulatokat. Ilyenek a túl árnyalt szinonimák, nehéz nyelvtani fordulatok, bonyolult körmondatok, a viccben, iróniában megbúvó nagyobb gondolati áttételek. Kerüljük a gyors, tagolatlan beszédet! Minél többször ellenőrizzük a megértést! Hasznos, ha egész tanóra alatt látható a vászonra vetített fólia-vázlat. A fontosabb fogalmak magyarázatát előzetesen adjuk át a tanulóknak. Készíttessünk vele saját tantárgyunkhoz miniszótárt!
- Olyan munkaformákat, módszereket alkalmazzunk, amelyek során a tanulók együtt, egymással, egymástól, saját ütemben tanulnak. Ezek jól szolgálják a differenciálást, a kooperáció tanulását.
- A külföldi tanulók, miként magyar társaik is, sokat tanulnak a maguk autonóm módján. Bátorítsuk őket azzal, hogy a kis lépéseket, eredményeket is észrevevessük: Az autonómia kialakulását segíti, ha beláttatjuk velük a tanulás célját, ha megtanítjuk saját tudásának elemzésére, az önreflexióra, ha megbeszéljük vele saját tanulási ütemét, a tanulás tárgyát, eszközeit, ha bármikor kérdezhet, stb.!

Ezek konkrét formát öltenek az interkulturális program iskolai kidolgozásakor.

Alkalmazott tanuló módszerek, munkaformák terve

Tevékenység	1. tanév I. félév	1. tanév II. félév	2. tanév
1. A kulturális különbségek, előzetes tanulási szokások felmérése	Tájékozódás a tanulók korábbi kulturális környezetéről, tanulási szokásairól, eredményeiről. (Ha tehetjük, közösen átnézzük régi füzeteket, tankönyveket. Tájékozódunk kedvenc tárgyairól, tanulási lehetőségeiről, továbbtanulási terveiről, stb. Bemutatjuk az új taneszközöket.)	Az újonnan érkező tanulók folyamatos mérése. (Spontán megfigyelések, jegyzetek készítése, naplózás, tanulás, tevékenység alatti adatgyűjtés, a tanulási eredmények elemzése, a jósló hatás vizsgálata.)	A kulturális különbségek, előzetes tudás kezelése, mint pedagógiai szempont a pedagógiai programba kerül (Az eszközöket, a fejlesztési és követési dokumentumokat, az elemzés eljárásait, a bevalás tapasztalatainak rögzítésével, a folyamatos karbantartás szem előtt tartásával - beépítjük az iskola pedagógiai programjába.)
2. Az egyéni haladást segítő differenciált tanulásszervezés	A differenciált foglalkozáshoz szükséges eszközök listájának összeállítása, a szükséges eszközök biztosításának ütemezése (Differenciálunk a taneszközök alkalmazásakor, például osztálytermi használatba teszünk kényelvű vagy képes szótárt, (gyermek-) enciklopédiát; a tananyagban, például alternatív témaköröknél a neki megfelelő választjuk, meghatározzuk a félévenkénti minimumkövetelményt, ennek megfelelően készítjük el az értékelő eszközöket.)	Differenciáló tananyag-gyűjtés igénybe vétele (Ellenőrizzük a differenciálás lehetőségét és megvalósulását a tananyagban, a munkaszervezésnél, a módszereknél, értékelésnél)	A differenciálás alkalmazása, beépítése a helyi tantervbe (A tapasztalatok alapján az interkulturális tartalmat, a differenciálás eljárásait és eszközeit – a hosszú távú fenntarthatóság szem előtt tartásával – beépítjük az iskola helyi tantervébe.)
3. Kooperatív tanulásszervezés	A kooperáció alkalmazása a tanulás-tanítás folyamatában; eszközei (A kooperatív tanulás szakirodalmának áttekintése, felfrissítése. A tantárgyi tanmenet és a tematikus tervek kidolgozásakor megfogalmazzuk a kooperatív tanulás szervezésének konkrét elemeit, eszközeit: tér(á)alakítás, munkasarkok kialakítása; partner-csoportok, támogató-párok kiválasztása, ehhez eszközök készítése vagy készíttetése csoportban)	Együttműködési készségeket fejlesztő eszközök folyamatos bővítése (Egy-egy tantárgy egy-egy témájához egy-egy kooperatív eljárás alkalmazása. Tapasztalatok gyűjtése.)	A kooperációs tanulási technikák alkalmazása, beépítése a helyi tantervbe (A kooperatív technikák alkalmazása folyamatos, kidolgozott eszközei, forráskönyvei munkaközösségenként elhelyezésre kerülnek.)
4. Projekt módszer	A módszer helyének, szerepének pontos meghatározása a tanulás-tanítás folyamatában, a szervezeti keretek és feltételek biztosítása (A projekt eddigi alkalmazásának vizsgálata, esetleg hiányának elemzése. A projekt módszer szakirodalmi áttekintése, felfrissítése. Új tervek elkészítése, felelős tanárok kiválasztása, eszközök, a működtetéshez szükséges anyagi, szakértői és kapcsolati tőkék felmérése.)	A projekt módszer alkalmazása, esetleges kiterjesztése (A tanulót fogadó osztályban a projekt-terv kihirdetése, megvalósítása. Több külföldi tanuló esetén projekt-nap, projekt-hét bevezetése)	A módszer alkalmazása, beépítése a helyi tantervbe (A projekt tapasztalatainak hasznosítása, beépítési lehetőségei az iskola pedagógiai programjába, kiterjesztése más osztályokra.)

Személyi és tárgyi feltételek: tankönyvek, taneszközök

12 kép

A nem magyar ajkú, nem magyar állampolgár tanuló nevelése-oktatása a legtöbb ponton megegyezik magyarországi társaiéval. A személyi feltétel, tantervek, tankönyvek terén azért szükséges kiegészítés, módosítás, mert bizonyos területeken speciális szakértelem igénybevétele szükséges, másként kell ütemezni a feladatot. A helyben fejlesztett és kipróbált taneszközök a hosszú távon fenntartott program legfontosabb elemei. Remélhetően sok taneszköz-csomag készül el, s a tanári, iskolai együttműködés tere is bővül.

34. Van-e iskolai kötelezettség a személyi és tárgyi feltételek kialakításakor?

Csak a közoktatási törvény előírásai az érvényesek.

35. Mire kell tekintettel lenni a program bevezetésekor?

Az interkulturális program hatékonyságát hátrányosan befolyásolja, ha nem állnak rendelkezésre megfelelő szakemberek. Az iskola személyi állománya mellett iskolaközi megállapodás vagy szakmai szolgáltatók, szakszolgálatok segítsége is igénybe vehető. Az iskolai fejlesztéseknél az alábbiakra hasznos tekintettel lenni. A következő lista alapján ellenőrizhető, hogy a legfontosabb feltételek rendelkezésre állnak-e, mely téren szükséges fejlesztés. E téren az iskolának természetesen nagy szabadsága van, hiszen leginkább helyben lehet eldönteni azt, hogy mely megoldás a leghatékonyabb.

Személyi kérdések:

- Magyar mint idegen nyelv szakos vagy e téren továbbképzésben részesülő/részesült pedagógus, aki ellátja a magyar mint idegen nyelv tanítását, és segíti a tanítókat, a magyar nyelv és irodalom szakos pedagógusokat, felhívja a figyelmet, tanácsot és segítséget ad a magyar nyelv idegen nyelvként való szemlélésére, tanítására.
- Fejlesztő pedagógus vagy óvoda-, illetve iskolapszichológus, aki egyrészt segíti a tanulókat a képességeik fejlesztésében, e téren tanácsot ad a pedagógusoknak. Az iskolapszichológus a tanulási, magatartási problémák azonosításában, kezelésében is részt vesz.
- A tanulást segítő tanár olyan pedagógus, aki nem tanít az osztályban, de vállalja, hogy a tanúlással kapcsolatos problémákban segítséget nyújt a tanulónak, szüleinek. Ez lehet fogadóóra keretében, de szervezhető szakkör, délutáni foglalkozás is. Az ún. nevelési vagy oktatási asszisztens a tanár munkáját segítheti: előkészíti az órát, felügyeleti, szervezési feladatokat lát el.
- Praktikus, ha a migráns tanulók problémáival mindig ugyanaz a pedagógus foglalkozik, így az évek során nagy tapasztalatra tehet szert.

A tárgyi, dologi feltételek között a rendelkezésre álló iskolai kínálatból és fejlesztési lehetőségekből kell kiindulni.

- Tantervek (magyar mint idegen nyelv, szükség esetén származási ország nyelve, a kultúrával, civilizációval való foglalkozás iskolai terve).
- Taneszközök, adaptált tankönyvek. Mivel az iskolai igények még csak most körvonalazódnak, ezért a tankönyv- és taneszköz-piac – kifejezetten a migráns tanulóknak szóló – kínálatára az

interkulturális program bevezetésekor csak korlátozottan lehet számítani, az alapeszközök még csak a tervezés vagy a kidolgozás stádiumában vannak. Nagy jelentősége van az iskolai innovációnak.

- Taneszköz- és könyvtárfejlesztés a származási országokról szóló vagy a migrációval kapcsolatos szakirodalmi anyagok beszerzésével. A magyarországi piacok mellett az érintett országok magyarországi képviselője is számításba vehető. (Különleges körülményt jelent, ha iskolánkban menekült gyermekek tanulnak; az érintett külképvisellel való kapcsolatfelvétel ilyenkor kerülendő.)

A feltételekhez tartozik még az *interkulturális program* bevezetési és ütemezési terve, valamint az ellenőrzés és értékelés terve.

Bevezetés, ütemezés terve

- Felkészülés a feladatra, ütemterv készítése
- Követő vizsgálatok, elemzések, értékelési rendszer
- Belső és külső továbbképzések, tervek

Ellenőrzés, értékelés terve

- A bevezetés terve és a megvalósulás kapcsolata
- A program továbbvitelének terve, a szükséges korrekciók indoka
- A fenntarthatóság, továbbfejlesztés kérdései

Jogszabályok, finanszírozás

Az *interkulturális program* jogi háttere a közoktatási, a menedékjogi, idegenrendészeti és a költségvetési törvényből táplálkozik. Mindezekre hatással vannak a nemzetközi dokumentumok és ajánlások, éppúgy, mint hazánk történelmi hagyományai és távlati elképzelései, migrációs stratégiái. A tényleges iskolai kötelezettségeket, lehetőségeket befolyásolja a magyar nevelés története, a közoktatás aktuális állapota és jövőjére vonatkozó nézetek.

13 kép

36. Melyek a migráns tanulókat érintő legfontosabb jogszabályok?

A jelenleg érvényes, migráns tanulókat érintő alapjogszabályok az Oktatási Minisztérium, a Belügyminisztérium és a Pénzügyminisztérium szakterületén születtek. A jogszabályok felsorolásánál a beljebb kezdődő és dőlt betűvel szedett szöveg értelmező jellegű, nem a jogszabály része.

a.) Az Oktatási Minisztérium szakterületén

- A 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról

110. § (1) A nem magyar állampolgár akkor tanköteles Magyarországon, ha a magyar jogszabályok szerint menedékjogot kérő, menekült, menedékes, bevándorolt, letelepedett, humanitárius tartózkodási engedéllyel rendelkező kísérő nélküli kiskorú, illetve szülőjével együtt tartózkodási engedéllyel vagy humanitárius tartózkodási engedéllyel rendelkező kiskorú. A feltételek meglétét a tanuló nevelési-oktatási intézménybe történő felvételénél igazolni kell.

(2) Ha a Magyar Köztársaság területén való tartózkodás ideje

a) az egy évet nem haladja meg, a szülő kérésére,

b) az egy évet meghaladja, e törvény erejénél fogva válik a gyermek tankötelessé. Az a) pontban foglaltakat a tartózkodási vízummal rendelkezők esetében is alkalmazni kell.

(3) A nem magyar állampolgár mindaddig, ameddig megfelel az (1) bekezdésben meghatározott feltételeknek, az óvodai nevelést, az iskolai nevelést és oktatást, a kollégiumi nevelést, a pedagógiai szakszolgálatokat a tankötelezettség fennállása, továbbá a tankötelezettség ideje alatt megkezdett és a tankötelezettség megszűnése után folytatott tanulmányok alatt a magyar állampolgárokkal azonos feltételekkel veheti igénybe.

(4) Az a nem magyar állampolgár, aki az Oktatási Minisztérium meghívólevelével rendelkezik, a meghívólevelében meghatározott ellátást a magyar állampolgárokkal azonos feltételek szerint veheti igénybe.

Az ilyen gyerekek esetében igényelhető az interkulturális programmal járó közoktatási célú normatív támogatás, amennyiben olyan iskolába jár, amelyik elkészítette és bevezette interkulturális programot.

(6) Az a nem magyar állampolgár, aki nem tartozik az (1)-(4) bekezdésben foglaltak hatálya alá – ha a nemzetközi szerződés vagy jogszabály másképpen nem rendelkezik, illetve az ingyenességet biztosító viszonyosság hiányában –, az óvodai, iskolai és kollégiumi ellátásért, továbbá a pedagógiai szakszolgálat igénybevételeért díjat fizet. A díj nem haladhatja meg a szakmai feladatra jutó folyó kiadások egy tanulóra jutó hányadát. A közoktatási intézmény vezetője a díjat a fenntartó által meghatározott szabályok alapján csökkentheti, illetve elengedheti.

Az ilyen tanulók után nem igényelhető az interkulturális programra járó közoktatási célú normatív támogatás.

4. § (7) A közoktatás szervezésében, irányításában, működtetésében, feladatainak végrehajtásában közreműködők döntéseik, intézkedéseik meghozatalakor a gyermek mindenképp felett álló érdekét veszik figyelembe. A közoktatásban a gyermek mindenképp felett álló érdeke különösen, hogy

a) az e törvényben meghatározott szolgáltatásokat megfelelő színvonalon biztosítsák részére oly módon, hogy annak igénybevétele ne jelentsen számára aránytalan terhet,

b) az e törvényben meghatározottak szerint minden segítséget megkapjon képessége, tehetsége kibontakoztatásához, személyisége fejlesztéséhez, ismeretei folyamatos korszerűsítéséhez,

c) ügyeiben méltányosan, humánusan, valamennyi tényező figyelembevételével, a többi gyermek, tanuló érdekeinek mérlegelésével, a rendelkezésre álló lehetőségek közül számára legkedvezőbbet választva döntsenek.

A külföldi állampolgár nem magyar anyanyelvű tanulók esetében a b) és c) pontban meghatározottak csak abban az esetben érvényesülhetnek, ha a nevelési-oktatási intézmények tudatosan, tervezetten végzik a velük való foglalkozást. A feladatok számbavételét, a tervezést, a lehetséges együttműködő partnerek megkeresését segíti az ajánlott interkulturális program.

10. § (4) A gyermek, tanuló joga, hogy a nevelési-oktatási intézményben, családjának anyagi helyzetétől függően, kérelmére ingyenes vagy kedvezményes étkezésben, tanszerellátásban részesüljön, továbbá hogy részben vagy egészben mentesüljön az e törvényben meghatározott a gyermekeket, tanulókat ter-

helő költségek megfizetése alól, vagy engedélyt kapjon a fizetési kötelezettség teljesítésének halasztására vagy a részletekben való fizetésre.

A menekült státuszú tanuló beiskolázási támogatást kaphat szociális rászorultság alapján az iskola fenntartójától.

71. § (4) Ha az első-negyedik évfolyamra járó tanuló eredményes felkészülése azt szükségessé teszi – az e törvény 52. §-ának (7) bekezdésében, valamint (11) bekezdésének c) pontjában meghatározott időkeret terhére – lehetővé kell tenni, hogy legalább heti két alkalommal egyéni foglalkozásokon vegyen részt.

Ezt a lehetőséget a külföldi állampolgár nem magyar anyanyelvű tanulók esetében különösen célszerű igénybe venni.

b.) A Belügyminisztérium Bevándorlási és Állampolgársági Hivatala szakterületét érintő jogszabályok

- 1997. évi CXXXIX. törvény a menedékjogról
- 25/1998. (II. 18.) Kormányrendelet a menedékjogról szóló 1997. évi CXXXIX. törvény hatálya alá tartozó külföldiek ellátásáról és támogatásáról
- 2001. évi XXXIX. törvény a külföldiek beutazásáról és tartózkodásáról
- 170/2001. (IX. 26.) Kormányrendelet a külföldiek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2001. évi XXXIX. törvény végrehajtásáról

c.) A migráns tanulókat érintő legfontosabb Európai Uniói jogszabályok

- A Tanács 1977. július 25.-iki, 77/486/EGK sz. Irányelve a migráns munkavállalók gyermekeinek oktatásáról
- A Tanács 2000. június 29.-iki 2000/43/EK sz. Irányelve a személyekkel szembeni egyenlő bánásmódról faji, etnikai származásukra való tekintet nélkül
- A Tanács 2003. január 27.-iki 2003/9/EK sz. Irányelve a menedékjog iránt folyamodó személyek fogadásának minimális követelményeiről
- A Tanács 2003. november 25.-iki 2003/109/EK sz. Irányelve a tartósan letelepedett harmadik országbeli állampolgárok jogállásáról

37. Milyen költségvetési támogatás vehető igénybe az interkulturális program bevezetésekor és működtetésekor?

Közoktatási célú normatív támogatás igényelhető az iskolában tanuló olyan *nem magyar anyanyelvű, nem magyar állampolgár tanköteles gyermek és tanuló* után, akinek nevelését, oktatását az intézmény – a közoktatási törvény 110. § értelmében – *a külföldi állampolgár gyermekek, tanulók interkulturális pedagógiai rendszer szerinti óvodai nevelése és iskolai nevelése-oktatása irányelve* szerint szervezi meg.

A normatív támogatás mértékéről és az igénybevétel feltételeiről és a jogosultak köréről a mindenkori költségvetési törvény rendelkezik.

Jó tanácsok, hasznos megoldások, ötletek:

14 kép

A továbbiakban jó tanácsokat, hasznos ötleteket teszünk közzé. Többségük olyan óvodából, iskolából származik, ahol külföldi állampolgár gyermekek, tanulók vannak. Szemezgettünk külföldi iskolai példák közül és a pedagógiai szakirodalomból is. Az alábbi összeállítás szándékosan nem „szerkesztett” a szó hagyományos értelmében – elsősorban ötlettárnak szántuk. Javasoljuk és kérjük, hogy az óvodák, iskolák saját ötleteikkel gazdagítsák ez a kínálatot.

- Ha az óvodába, iskolába több, különböző országból járó gyermek, tanuló tanul, akkor válasszunk ki egy falat a világtérkép számára, s azon helyezük el tanítványaink fényképét az iskolába érkezés dátumával. Ennek változata, ha valamennyi tanuló fényképéből készítünk montázst a falra, majd arra minden új tanuló fényképét – egy kedves forgatókönyv szerint – elhelyezzük.
- Új tanítványaink osztályba fogadását készítsük elő. Ez lehet kis ajándécsomag, vagy egyéni kedves gesztusok (pl. ha a megérkezés reggelén mindenkitől valami kis ajándékot, hegyezőt, ceruzát, kis matricát kap).
- Vigyázzunk arra, hogy beszédünk mindig tagolt, s ha nem magyarajkú gyermekhez szólunk, akkor lassú és artikulált, gesztusunk „odaforduló” legyen.
- Szövegértéshez, a feladatok megértéséhez és kivitelezéséhez több időre van szüksége annak, aki nem tud elég jól magyarul.
- Hívjuk fel új tanítványunk figyelmét arra, hogy – kedves gesztusként – írjon levelet korábbi osztályfőnökének és mutassa be neki új iskoláját, osztályfőnökét, osztálytársait. (kivéve menedékkérrők, elismert menekültek) Készítsünk ehhez közös osztályfényképet (esetleg írjuk mindannyian alá, üzenjünk a „régieknek”)!
- Legyünk tekintettel arra, hogy bizonyos anyanyelvet beszélők hangkészlete és/vagy nyelvük írásmódja eltér a magyarétól; emiatt az észlelésben, a hangképzésben, a szövegprodukciónban lehetnek átmeneti nehézségeik.
- A tanuló osztályába – még megérkezése előtt – helyezzünk el képeket, eszközöket származási országról, készítsünk tablót a két kultúráról. (Ezt utóbbi lehet egy közös projekt anyaga is!)
- A nem magyar anyanyelvű tanítványunk mellé – önként jelentkezés alapján – tanulópart állítsunk. Készítsenek közösen tematikus képes, kétnyelvű vagy egynyelvű szótárt egy-egy tantárgyban használatos szavakból.
- Kérjük meg a tanulót, hogy mutassa be az osztálynak azt az iskolát, ahol eddig tanult.
- Óvodai projekt: négy szakértői csoport alakul, mindegyikben egy-egy évszakot tanulmányoznak. Például újságokból vágnak ki képeket és beszélgetnek a témáról (a „tél”-szakértői csoport a hóról, a csizmáról, a téli sportokról). Ezután új csoportok alakulnak, ahol különböző kulturális témákat dolgoznak fel, mint öltözködés, időjárás, élelmiszerek, sportok stb. A csoport együttesen dolgozza fel e témákat – most már minden évszakra vonatkozóan. Az eredeti szakértői csoport tagjai itt kamatoztathatják tudásukat. Kitűnő szókincsfejlesztő játék, s mivel minden gyermek szakértő a saját évszakjában – kiválóan alkalmas közösségfejlesztésre és önértékelés-javításra is.
- Válasszunk „titkos segítőt”, akinek az a dolga, hogy a külföldi tanítványunk mellett álljon minden olyan helyzetben, amikor segítségre szorul. Ha az osztály kitalálta, hogy ki a „titkos segítőt”, akkor újat választunk.
- Készítsünk „anamnézist” új tanítványunkról, amelyben tanulási múltját, korábbi iskolai sikereit gyűjtjük össze. Az egyéni fejlesztési tervet ennek alapján készítsük el! A magyar mint idegen nyelv-

vi foglalkozásokról – a szülő beleegyezésével – készítsünk videó-felvételt, s folyamatosan elemezzük a haladását. Tartsunk bemutatót a szülőnek is.

- Ha külföldi növendékünknek jelentős vallási vagy nemzeti ünnepe van, akkor engedjük otthon ünnepelni. Előtte való nap az iskolarádió vagy faliújság útján tájékoztassuk a többieket is.

Pedagógiai-szakmai szolgáltatók, segítő civil szervezetek és feladataik

Pedagógiai-szakmai szolgáltatások:

- Pedagógiai intézetek

A megyei, fővárosi, városi, kerületi pedagógiai-szakmai szolgáltatók feladata az iskolai munka segítése, beleértve azokat a feladatokat is, amelyek a migráns tanulók nevelése-oktatásával összefüggésben keletkeznek. Ennek során kérhető szaktanácsadás, pedagógiai tájékoztatás, igazgatási szolgáltatás, részt vállalnak a pedagógusok képzésben, továbbképzésében, önképzésében.

- A nevelési tanácsadók

A nevelési tanácsadóban dolgozó pszichológusok, szakpszichológusok feladata, hogy a területi illetékességükbe tartozó közoktatási intézmények munkáját akadályozó problémákat azonosítsa, diagnosztizáljon fel, terápiás foglalkozásokat szervezzen, szaktanácsadást folytasson. A migráns tanulók problémáit – amennyiben a nyelvi kommunikáció akadályozott –helyszíni megfigyeléssel, a pedagógus kikérdezésével lehet azonosítani. A nevelési tanácsadók rendszerint családterápiát is folytatnak és utazó pszichológust is alkalmaznak.

A nevelési tanácsadó kérhető fel az iskolaérettséggel kapcsolatos vizsgálatokra is.

Pedagógiai szakszolgálatok:

Működésüket az 1993. évi LXXIX. közoktatásról szóló, többször módosított törvény – s ezen belül is a 34. § és a 35. § –, illetve a 14/1994. (VI. 24.) MKM, a képzési kötelezettségről és a pedagógiai szakszolgálatokról szóló rendelet szabályozza. Az alaptevékenység igénybevétele térítésmentes. Alaptevékenység a tanulási képességet vizsgáló szakértői és rehabilitációs munka:

- az értelmi fogyatékosok szűrése, diagnosztizálása,
- a „más fogyatékosok” szűrése, diagnosztizálása,
- adekvát óvoda, iskola kiválasztása,
- a gyermek, tanuló különleges gondozásának módját, lehetőségeinek feltárása,
- az ellátáshoz szükséges feltételek vizsgálata,
- integráltan oktatható gyermekek esetében a tárgyi-személyi feltételek meghatározása

Pedagógiai szakszolgálatok: www.om.hu – Közoktatás – Pedagógiai szakszolgálatok

Logopédiai ellátás: Sok külföldi gyermek, tanuló beszédproblémája abból fakad, hogy anyanyelve jelentősen eltér a magyar nyelvtől. Megfelelő kezeléssel segítséget kaphat a gyermek a problémái leküzdésében, orvoslásában. Országos hálózatuk internetes elérhetősége: www.logopedia.freeweb.hu

Néhány, a témában érintett civil szervezet:

- Baptista Szeretetszolgálat Alapítvány
1064 Budapest
Vörösmarty u. 40.
Telefon/Fax: 06/1 302 2929 (Kapcsolattartó személy: Gál Dávid)
Web: www.hbaid.org

Elsősorban adományokkal segítik a rászorulókat, de szerveznek gyerekfoglalkozásokat, nyelvvoktatást.

- Cordelia Alapítvány a szervezett erőszak áldozataiért
1136 Budapest
Balzac u. 37.
Telefon: 06/1 391 5300
Fax: 06/1 352 7378
Vezető: Dr. Hárdi Lilla

Pszicho-szociális segítségnyújtás menekülteket befogadó állomásokon.

- Magyar Helsinki Bizottság
1054 Budapest
Bajcsy-Zsilinszky út 36-38. I./12.
Telefon/Fax: 06/1 321 4141
Elnök: Kőszeg Ferenc
Web: www.helsinki.hu

*Ingyenes jogi segítségnyújtás bárkinek, akinek emberi jogait a hatóságok megsértették.
A menedékkérők és menekültek részére ingyenes jogi segítséget nyújtó országos ügyvédhálózatot működtet.*

- Menedék- Migránsokat Segítő Egyesület
1074 Budapest
Rákóczi út 80 II./2.
Telefon: 06/1 3221502
Fax: 06/1 479 0272
Elnök: Dr. Nemes János
Web: www.menedek.hu

*Tanácsadás szociális ügyekben.
Magyarországon élő migránsok integrációját segítő célzott programok, többek között pedagógusokat segítő hazai és nemzetközi programok.*

- Magyar Iskola Kht. – Hungarian Language School
1068 Budapest
Rippl-Rónai u. 4.
Telefon: 1/351-1191
Fax: 1/ 351-1193
Web: www.hls.hu

Magyar nyelv-iskola külföldieknek.

Migráns tanulók neveléséhez-oktatásához kapcsolódó legfontosabb elektronikus elérhetőségek, az útmutató aktualizálása

Az útmutató az Oktatási Minisztérium honlapján is elérhető, letölthető. Az OM vállalja, hogy a migrációval, a migráns tanulókkal való foglalkozáshoz szükséges és fontos információkat naprakészen tartja. Az útmutató elektronikus formája módszertani és hálózatépítő eszközként akkor tudja betölteni szerepét, ha az interkulturális programot alkalmazó iskolák fórumként is igénybe veszik.

15 kép

Ajánlott elektronikus címek:

- <http://www.migrans.edu.hu>

Az Oktatási Minisztérium honlapja. Naprakész információ a migráns tanulók oktatásával kapcsolatban. A <http://www.migrans.edu.hu> elérhetőségen, az ún. migráns honlapon kerültek aktualizálásra azok az információk, amelyeket első alkalommal 2005-ben jelen Útmutatóban tettünk közzé.

- www.bmbah.hu (A Belügyminisztérium honlapján Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal elérhetősége)
- www.sulinet.hu (A honlapon folyamatosan olvashatók továbbképzések, pályázatok és egyéb hasznos információk, eszmecserék – többek között a migráns tanulókkal kapcsolatosan)
- www.tpf.hu (A Tempus Közalapítvány honlapja. A Világ-Nyelv és más pályázati lehetőségekkel. A migráns keresőszóval elérhetőek az e területet érintő események, pályázati lehetőségek.)
- www.larc.info (Legal Assistance through Refugee Clinics)
- http://europa.eu.int/pol/educ/index_en.htm (Európai Bizottság Oktatási és Kulturális Főigazgatósága)
- <http://www.eurydice.org> – publications – comparative analysis by subject – migrants (Eurydice, az Európai Bizottság európai oktatási hálózata)

Az Útmutató keretében használt fogalmak meghatározása:

- „befogadó ország”: jelen esetben Magyarország.
- „ISCED” (angolul: International Standard Classification of Education; franciául: Classification Internationale Type de l'Éducation = CITE): az oktatás egységes osztályozási rendszere, olyan egységes és konzisztens statisztikai rendszert képező módszertan, amelynek révén a szakemberek számára lehetővé válik az egyes országokban eltérő felépítésű nemzeti oktatási rendszerek szerkezetének leírása, összehasonlítása és elemzése.
- „kevésbé oktatott idegen nyelvek”: azok a nyelvek, amelyeket Magyarországon csak néhány iskolában tanítanak, a nyelvtanulók száma néhány száz vagy néhány ezer.
- „kísérő nélküli kiskorú”: az a külföldi, aki 18. életévét még nem töltötte be – kivéve, ha a magyar jog szerint ezt megelőzően nagykorúvá vált –, ha jogszabály vagy szokás alapján felügyeletéért felelős nagykorú személy kísérete nélkül lépett a Magyar Köztársaság területére, vagy a belépést követően maradt felügyelet nélkül, mindaddig, amíg ilyen személy felügyelete alá nem kerül.
- „menedékes” (ideiglenes menedékben részesülő): a Magyar Köztársaság területére tömegesen menekülő olyan csoportjába tartozó külföldi, amelyet a Kormány vagy az Európai Unió erre felhatalmazott intézménye azért részesített ideiglenes menedékben, mert a külföldiek a hazájukból fegyveres konfliktus, polgárháború vagy etnikai összecsapás, illetőleg az emberi jogok általános, módszeres és durva megsértése – így különösen kínzás, embertelen bánásmód – miatt elmenekülni kényszerült.
- „menekült”: az a külföldi állampolgár vagy hontalan személy, aki faji, illetőleg vallási okok, nemzeti hovatartozás, meghatározott társadalmi csoporthoz tartozás vagy politikai meggyőződése miatt üldöztetése, az üldöztetéstől való megalapozott félelme miatt az állampolgársága – hontalan esetén szokásos tartózkodási helye – szerinti országon kívül a Magyar Köztársaság területén tartózkodik, és nem tudja, vagy az üldöztetéstől való félelmében nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni, feltéve, hogy az érintettet kérelmére a menekültügyi hatóság menekültként elismerte.
- „nívócsoportos oktatás”: szervezési mód, amikor az egyébként különböző osztályba, esetleg évfolyamra járó tanulók közös csoportot alkotnak, például nyelvtudásuk alapján. Így szervezhető meg például a magyar mint idegen nyelv tanítása, ha az iskolába kevés tanuló érintett ebben. Ez nem csökkenti a differenciálást, az egyéni bánásmódot és kooperációra nevelés általános elvét, amelyek az interkulturális program alapjai.
- „származási ország”: az az ország, amelynek a migráns tanuló állampolgára
- „uniós polgár”: egy EU tagállam állampolgárságával rendelkező bármely személy
- „utazó pedagógus”: önkormányzatok, intézményi társulások utazó pedagógus munkakört vagy hálózatot hozhatnak létre, amely hozzájárulhat az egy intézményre eső kevés óraszámú tantárgyak oktatásához szükséges személyi feltételek biztosításához.
- „utazó pszichológus”: olyan pszichológus, aki nevelési tanácsadó munkatársaként az illetékességi körzetben (kerületben) működő nevelési – oktatási intézményekben (óvodákban, iskolákban) végzi feladatát. Az utazó pszichológus (óvodapszichológus, iskolapszichológus) munkakörében nagyobb hangsúlyt kap a gyermekek vizsgálata, a diagnózis- és a szakvélemény-készítés, a terápiás feladatokat inkább a nevelési tanácsadóban dolgozó munkatársak végzik

Az Útmutatóban szereplő képek és ábrák listája:

2. kép, 3. kép, 5. kép, 7. kép, 9. kép, 10. kép, 12. kép
UNHCR – United Nations High Commissioner for Refugees

1. kép, 4. kép, 8. kép, 11. kép, 14. kép
Magyar–Kínai Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola

6. kép, 13. kép, 15. kép
Magyar–Angol Kéttannyelvű Általános Iskola és Vendéglátó Szakiskola

Az ÚTMUTATÓ függeléke:

Az oktatási miniszter közleménye

a külföldi állampolgár gyermekek, tanulók interkulturális pedagógiai rendszer szerinti óvodai nevelése és iskolai nevelése-oktatása irányelvének kiadásáról

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény (a továbbiakban: a közoktatásról szóló törvény) 110. §-a (8) bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján e közlemény mellékleteként kiadom a külföldi állampolgár gyermekek, tanulók interkulturális pedagógiai rendszer szerinti óvodai nevelése és iskolai nevelése-oktatása irányelvét.

1. Interkulturális pedagógiai rendszer (a továbbiakban interkulturális program) szerinti nevelést, illetve nevelést-oktatást folytat a magyar közoktatásban működő (ISCED 1, 2, 3, 4) óvoda, általános iskola, szakiskola, gimnázium és szakközépiskola (a továbbiakban együtt: iskola), ha a külföldi állampolgár tanulók nevelése-oktatása megszervezésére az e közlemény *mellékletében* foglaltakat alkalmazza.
2. Az interkulturális program megszervezésének feltétele, hogy az iskola legalább egy magyar mint idegen nyelv szakos pedagógust foglalkoztasson, aki az előírt kötelező óraszámát – együttműködési megállapodás alapján – több iskolában is teljesítheti. Az e feladatra alkalmazott pedagógus bére egy iskolába telepítve vagy több iskolában együttesen jelenhet meg. Ilyen szakos pedagógus hiányában olyan tanítói vagy magyar nyelv és irodalom szakos tanári végzettséggel rendelkező pedagógus is taníthat, aki részt vett legkevesebb 90 órás magyar mint idegen nyelv tanítására szervezett akkreditált tanár-továbbképzésben.
3. Ahol a feltételek adottak, a külföldi állampolgár tanulók anyanyelvének és kultúrájának tanítására utazó vagy óraadó pedagógus alkalmazható.
4. A külföldi állampolgár tanuló évfolyamba és osztályba sorolásáról az iskola igazgatója a tanuló meglévő iskolai dokumentumai és a tanulóval folytatott személyes beszélgetés alapján, a magyar mint idegen nyelv szakos tanár és az osztályfőnök véleményének kikérése mellett dönt.
5. Az interkulturális program szerint működőnek minősül a külföldi állampolgár tanulók anyanyelvét tanítási nyelvként alkalmazó iskola is, ha a pedagógiai programját
 - a két tanítási nyelvű iskolai oktatás irányelvének kiadásáról szóló 26/1997. (VII. 10.) MKM rendeletben, vagy
 - a Nemzeti, etnikai kisebbség óvodai nevelésének irányelve és a Nemzeti, etnikai kisebbség iskolai oktatásának irányelve kiadásáról szóló 32/1997. (XI. 5.) MKM rendeletben foglaltak szerint dolgozza ki.
6. A külföldi állampolgár tanuló felmenthető a tantárgyi értékelések írásbeli eljárásai alól, ha azt a magyar mint idegen nyelv szakos tanár indokoltnak tartja.
7. A külföldi állampolgár gyermekek, tanulók óvodai nevelése illetve iskolai nevelése-oktatása megszervezésére az interkulturális program 2004. szeptember 1-jétől alkalmazható.

Dr. Magyar Bálint s.k.,
oktatási miniszter

(A közlemény szövege az Oktatási Közlöny XLVIII. Évfolyam, 24. számában található meg)